

מפגש מס' 17

דף למנחה

ספר דברים ג'-ז'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק ג' - המשך הנאום ההיסטורי: הורשת עוג מלך הבשן, נחלת שניים וחצי השבטים.

פרק ד' - חתימת הנאום ההיסטורי ופתיחת נאום המצוות.

פרק ה' - תיאור מעמד הר סיני בנאום משה.

פרק ו' - שמע ישראל ומצוות אמונה בה'.

פרק ז' - אזהרה מקרבה לגויים, עבודה זרה והורשת הגויים.

לימוד מעמיק

טיבו ומהותו של ספר דברים - סקירה כללית

ספר דברים שונה משאר ספרי התורה. חומשים בראשית, שמות ובמדבר כוללים סיפור רצוף על עם ישראל, וספר ויקרא כולל בעיקר מצוות ואיסורים. לעומת אלה ספר דברים בנוי מנאומים של משה בערבות מואב, ערב הכניסה לארץ כנען. בשיעור ננסה להבין את מקומו של ספר דברים בתורה ולאחר מכן נדון בשאלת ההבדלים בין ספר דברים לשאר הספרים. ראשית נבחן את ההבדלים בין עשרת הדברות בספר דברים לעשרת הדברות בספר שמות, ומתוך כך נרחיב את מבטנו לגבי היחס בין ספר דברים לספרים אחרים בתורה.

חלק א': משמעותו של ספר דברים

עם סיומו של ספר במדבר הסתיים סיפור קורות עם ישראל לפני הכניסה לארץ. כעת הם עומדים בערבות מואב, על סף הכניסה לארץ, ונפרדים ממנהיגם הדגול - משה, אשר איננו נכנס איתם אל הארץ. הכניסה אל הארץ מהווה שינוי מהותי בחייו של העם. והפרידה ממנהיגו כה משמעותי היא פרידה לא פשוטה, הדורשת הכנה נפשית. רגע לפני מותו, משה מנסה להכין את העם להמשך הדרך בלעדיו.

שאלה לדיון

איך אתם הייתם נפרדים?

כיצד לדעתכם מנהיג אמור להיפרד מהקבוצה אותה הוא מלווה? מה הוא צריך לעשות כדי שהדרך שהוא הנחיל לקבוצה תמשיך להחזיק מעמד ולא תהיה התפרקות אחרי לכתו? (דוגמאות: מורה טוב שנפרד מכיתה; מדריך שנפרד משבט; מנהל במקום עבודה; וכו')

משה נפרד מעם ישראל בנאום ארוך, המורכב מכמה חלקים שונים:

הנאום ההיסטורי	נאום המצוות	נאום המצוות המעשיות	נאום הברית	פרידת משה
א-ד	ה-יא	יב-כו	כז-ל	לא-לד

פרקים א'-ד' - הנאום ההיסטורי

פרקים ה'-י"א - נאום המצוות האמוניות

פרקים י"ב-כ"ו - נאום המצוות המעשיות

פרקים כ"ז-ל' - נאום הברית פרקים ל"א-ל"ד - פרידת משה וחתמת התורה.

כפי שניתן לראות ממבנה הספר, הנאום שתופס את רוב הספר הוא נאום המצוות המעשיות. מכיוון שהחלק הגדול של הספר עוסק במצוות, היה נדמה שמרכז עניינו של ספר דברים הוא הרצאת מצוות וחוקים לעם ישראל, אך מבט רחב יותר על הספר יגלה כי נאום המצוות המרכזי נעטף בנאומים נוספים: הרקע ההיסטורי, נאום המצוות האמוניות, הברכה והקללה ועוד. **מה המשמעות של רצף הנאומים? והאם יש משמעות לסדרם?**

במשך השנים נמצאו מאות לוחות של בריתות מדיניות שנכרתו בין מדינות שונות. ברית מדינית היא הסכם בין שתי מדינות יריבות. בהרבה מקרים מדובר בבריתות בין מעצמה גדולה וארץ קטנה יותר, שיוצרות ברית משותפת. לא מדובר בהכרח על הסכם שלום, כמו במונחים של היום, אלא לעיתים קרובות הסכמים אלה דומים יותר להסכמי הפסקת אש. רוב ההסכמים שנמצאו מתוארכים לתקופת הברונזה המאוחרת (1200-1600 לפנה"ס), זמן המקביל לאירועים המתוארים בתורה בספרים שמות-דברים.

פרופ' אלטמן, שאחד מתחומי המחקר שלו הוא חקר הבריתות המדיניות, הבחין שלבריתות מהתקופה ההיא יש מבנה די קבוע:

א' אלטמן, בריתות מדיניות במזרח הקדום, עמ' 71: המבנה המקובל של בריתות-הכפיפות המדינית... הוא כדלקמן: (1) הקדמה, המציגה את המלך ההגמוני כמי שמכתיב את התעודה; (2) מבוא היסטורי, המציג את הרקע ההיסטורי והמשפטי לעריכת הברית; (3) תנאי הברית; (4) פסקת הלוח הקובעת את המקום שבו יופקד למשמרת לוח הברית ואת החובה שהלוח יוקרא שנתית או עונתית בפני השליט הכפוף;... (6) פסקאות קללות וברכות על הצד הכפוף אם יפר או יקיים (בהתאמה) את תנאי הברית.

ניתן לעמוד על דמיון מסוים בין המבנה הקבוע של הבריתות המדיניות למבנה של ספר דברים.

ראשית, מוצג כותב הברית, במקרה שלנו מדובר במשה (כנציגו של ה').

הנאום ההיסטורי בספר דברים מזכיר את הרקע ההיסטורי המופיע גם בחוזים המדיניים (שם כמובן הרקע ההיסטורי הוא בין שתי המדינות שחותמות על הברית).

עיקר ספר דברים עוסק, כאמור, במצוות, שהן תנאי הברית, וכך גם בבריתות שנמצאו במזרח הקדום - עיקר הברית מוסבת על תנאיה.

מצוות הקהל, הנזכרת בחלק האחרון של ספר דברים וכוללת בתוכה את כתיבת התורה, שימתה בארון וקריאה של ספר התורה בכל שנה, מזכירה את הפסקה בחוזים המדיניים הקובעת את המקום בו יש לשים את ההסכם, ואת החובה לקרוא אותו מדי תקופה.

בסופו של ספר דברים מופיעה רשימת ברכות וקללות, כפי שראינו גם בחוזים המדיניים.

אמנם הדמיון בין מבנה החוזים המדיניים לבין ספר דברים הוא גדול, אך אין הכוונה לומר שספר דברים הוא עוד ניסוח של ברית רגילה. **הבריתות המדיניות נכרתו בין מדינות שכנות ולא בין עם לאלהיו. התורה משתמשת במאפיינים נפוצים של כריתת ברית כדי לתאר באופן מוחשי את הברית בין ה' לעם ישראל.**

ברית זו היא ייחודית ויוצאת דופן בכך שא-ל כורת ברית עם עמו. קשר של ברית בין א-להים לבין עם לא מופיע עוד במזרח הקדום, ומכל הידוע למחקר כיום, מדובר בתופעה ייחודית למקרא ולדת הישראלית.

בנוסף לכך, ההבדל העקרוני והמהותי בין הבריתות המדיניות מהמזרח הקדום לברית של ספר דברים הוא שהברית שנחתמת בספר דברים היא ברית נצחית. הברית בין ה' ועם ישראל קיימת לעולמי עד, ובניגוד לחוזים המדיניים אין פתחי מילוט מהברית, גם לה' וגם לעם ישראל. גם אם ישראל יפרו את תנאי הברית, עדיין הברית תהיה קיימת. הם אמנם יענשו על הפרת תנאי הברית, אך הברית תישאר בעינה.

שאלנו בתחילת השיעור, באיזה אופן מנהיג נפרד מעמו, וכעת אנו מבינים שמשה בפרידתו מעם ישראל בחר לכרות איתם ברית נוספת. גם יהושע לפני מותו בחר באותה דרך וכורת ברית בשכם עם ישראל (יהושע כ"ד). נדמה שהבחירה לחזק ולכרות ברית נוספת בין ה' ועם ישראל קשורה לנצחיות הברית בין ה' ועם ישראל.

משה חושש שמא עם ישראל יעזוב את דרך התורה לאחר מותו ולכן כורת ברית עם העם. הברית מחזקת את הקשר בין עם ישראל וה':

דברים ל"א, כה-ל"ב, מז: וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת הַלְוִיִּם נְשָׂאֵי אַרְזוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר. לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמְתֶם אֹתוֹ מִצַּד אַרְזוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד... הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זְקֵנֵי שְׁבֵטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם וְאֲדַבְרָה בְּאָזְנוֹתֵיכֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרַי מוֹתִי כִּי הִשְׁחַחַת תִּשְׁחַחְתוּן וְסָדַדְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם... וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שִׁמּוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲיֵד בְּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תִּצְוּם אֶת בְּנֵיכֶם לְשָׂמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. כִּי לֹא דָבַר רַק הוּא מְכֶסֶּם כִּי הוּא חֲטִיבֶם וּבְדַבְרֵי הַזֶּה תִּאָּרְיֶנּוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׂמָּה לְרִשְׁתָּהּ.

חלק ב': עשרת הדברות בספר דברים ובספר שמות

אחד החלקים החשובים בנאום המצוות הוא הזכרת עשרת הדברות (ננקוט כאן בלשון הרווחת "עשרת הדברות" למרות שיש לנקוט בצורה שבה התורה מתנסחת: "עשרת הדברים"). ספר דברים חוזר על עשרת הדברות עם כמה הבדלים לעומת עשרת הדברות שהופיעו בספר שמות (פרק כ').

במסגרת הזאת לא נוכל להתייחס בפירוט להבדלים בין עשרת הדברות שבספר שמות לאלו שבספר דברים, אלא נציג עמדות פרשניות שונות בנוגע לטיב ההבדלים. השאלה מובנת מאליה: כיצד יש שינויים בעשרת הדברות בספר דברים אם הם ציטוט של דברי ה' שנאמרו למשה ולעם ישראל בהר סיני?

העמדה הראשונה, ואולי המפורסמת ביותר, מופיעה במכילתא ומסבירה ש"זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו". רש"י מרחיב מעט את דברי המדרש ומבהיר אותם:

רש"י, דברים ה', יא: שמור את יום השבת - ובראשונות הוא אומר: זכור. שניהם בדיבור אחד ובתיבה אחת נאמרו, ובשמיעה אחת נשמעו.

אבן כספי מחזק את שיטת רש"י וחז"ל ומדגיש שעל אף השינויים הרבים, שניהם דברי ה':

ר"י אבן כספי, דברים ה', ו: אנכי ה' אלהיך - אף על פי שיש שנויים רבים במלות, או תוספת וגרעון בין אלו העשרת הדברות, ובין הכתובות בפרשת וישמע יתרו, אין היזק בזה, וכל דברי משה השם הוא המדבר.

לשיטתו עשרת הדברות בשמות ובדברים - הם דבר ה' למשה, ומשה רק מדובב את ה'. אמנם עמדה זו רווחת ומפורסמת, אך לכאורה קשה לקבל אותה. כיצד נאמרו שמור וזכור בדיבור אחד? לא מדובר כאן רק על מילה אחת שונה, אלא על טעם שונה של מצוות השבת: בספר דברים הטעם של מצוות השבת הוא זכר ליציאת מצרים; ואילו בספר שמות הטעם למצוות השבת הוא בריאת העולם.

אברבנאל נחלץ להסביר את דברי חז"ל ומניח שהכוונה היא ששני הטעמים של השבת מכוונים אחד לשני:

אברבנאל, דברים ה', ו: הנה כאשר יעויין ימצא בכל אחד מהדבורים ההם כלולים שני העניינים רוצה לומר זכור המורה על הבריאה. ושמור המורה על יציאת מצרים... ואמנם ענין השמירה כיוון עליה שמה (=בספר שמות) באמרו "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" רוצה לומר הנה בהיותך במצרים היית עובד כל שבעת הימים... אבל עתה שכבר יצאת משם... לא יהיה כן כי אתה ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך... בדברות השניות גם כן יוכלו שני העניינים בדבור שמור. כי הנה אמר... כאשר צוך ה' אלהיך רמז לאותו טעם שנזכר בדברות הראשונות... לכן קצר בכאן ואמר בלבד כאשר צוך ה' אלהיך רוצה לומר לאותו טעם שצוך ה' אלהיך שהוא לזכירת החדוש... ולזה כווננו באמרם "זל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו ר"ל טעם החדוש שיורה עליו זכור וטעם היציאה ממצרים שיורה עליו שמור שניהם בכל אחד מהדבורים נאמרו.

הסברו של אברבנאל למונח המוכר "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו" הוא מקורי. לטענתו מצוות השבת בספר שמות מכוונת גם לטעם של יציאת מצרים ולא רק לבריאת העולם, ומצוות השבת בספר דברים מקשרת לטעם

המופיע בספר שמות שהרי התורה אומרת "כאשר צוך ה' אלהיך" - ולהבנת אברבנאל הכוונה לעשרת הדברות בספר שמות.

בפרשנות הקלאסית קיימים הסברים נוספים בנוגע להבדלים בין עשרת הדברות בספר שמות ובספר דברים. אבן קספי לא מדגיש לחינם שעשרת הדברות בספר דברים מפי הגבורה נאמרו, מכיוון שיש גישות בפרשנות הקלאסית שלפיהן עשרת הדברות שבספר דברים הן לא מפי הגבורה, כך למשל טוען ראב"ע:

ראב"ע, שמות כ', א: כי עשרת הדברים הכתובים בפרשה הזאת דברי השם בלי תוספת ומגרעת והם לבדם הכתובים על לוחות הברית... ועשרת הדברים הכתובים בפרשת ואתחנן הם דברי משה. והראיה הגמורה ששם כתיב פעמים כאשר צוך ה' אלהיך ודע כי באחרית מוח הראש הוא הזכירה.

לטענתו עשרת הדברות שבספר דברים שונים מעשרת הדברות בספר שמות מפני שהם אינם ציטוט מדויק של דברי ה' במעמד הר סיני, אלא חזרה על עשרת הדברות מפי משה, ולא כציטוט מדויק.

גישה קיצונית שייכת לר' יהודה אבן בלעם. (פרשן מקרא מהמאה ה-11 מספרד). לטענתו המקור להבדלים בין שני החומשים קשור לטעות נוסח שהשתרשה בישראל.

אבן בלעם, דברים ה', ו: ולפי דעתי, כי השינוי רק קרה בהעתקה, והיו, בלי ספק, מהאומה מי שהעתיקו מהנביא במלה אחת, והיו ממנה שהעתיקו במלה שניה, והתקיימו שתי ההעתקות ביחד. וזוהי, לפי דעתי, סבת פלוגתות בן אשר ובן נפתלי, אני מתכוון כי כל אחד מהם מצא נוסחה לפי דבריו וחייב אותה, ולא ראה באחרת, וכך כל מה שחלקו בו המערבאי והמדנחאי ממה שבררו הראשונים.

אבן בלעם משווה את שני הנוסחים של עשרת הדברות לשני עדי הנוסח של **בן אשר** ו**בן נפתלי**, (שני עדי נוסח מפורסמים מהמאה ה-10), כך שאין אנחנו יכולים לדעת היום איזה נוסח מהנוסחים שלפנינו הוא מקורי. כמובן שגישה זו יוצאת דופן ומרחיקה לכת בנוגע ליחס שבין עשרת הדברות בספר שמות וספר דברים.

עד עתה הבאנו גישות שונות המסבירות את הסיבה להבדלים בין החומשים. בפרשנות קיימות גם גישות שונות לגבי משמעות ההבדלים בין שני הספרים, כלומר: האם ניתן ללמוד משהו מן ההבדלים, ואם כן - מה ניתן ללמוד מהם?

נזכיר כאן שני קצוות בפרשנות. קצה אחד תופס שד"ל. במאמרו בכתב העת "ביכורי העיתים" הוא פורש את ההבדלים בין עשרת הדברות בשני הספרים. שד"ל לא מצוין רק הבדלים הנראים לעין, אלא גם הבדלים שבמבט ראשון נראים זניחים למדי. למשל, מדוע בשמות נכתב "לא תעשה לך פסל וכל תמונה" ואילו בדברים נאמר "לא תעשה לך פסל כל תמונה", בלי ו' החיבור:

שד"ל, ביכורי העתים (תקפ"ח, עמ' 89): לפיכך הוצרך משה ברוח נבואתו להסיר מלבם השיבושים האלה, ואמר להם במשנה תורה לא תעשה לך פסל כל תמונה (ההדגשה במקור), והנה מלת פסל סמוכה לכל תמונה והתבאר להם כי גם הפסל העשוי תמונת אחד הנמצאים הטבעיים אשר בשמים ממעל ואשר בארץ... אסור לעשותו.

בדוגמה הזאת שד"ל מדייק בוי"ו של המילה "כל תמונה" שנמצאת בספר שמות אבל לא נמצאת בספר דברים. שד"ל מניח שיש ללמוד מכך שמשה הבהיר את האיסור של עשיית פסל. עם ישראל חשב בתחילה שמעשה העגל יהיה מותר, מכיוון שהעגל הוא בדמות "כתבנית אחד מן הנבראים". משה ביקש לתקן את הטעות והדגיש שכל פסל וכל תמונה אסורים - אסור לעשות פסל שעשוי גם מחומרים שבטבע. גישה זו של שד"ל דורשת כל תג ושינוי בעשרת הדברות, ונותנת לשינויים פשר מהותי. גישה זו מקובלת יחסית בעולם הפרשנות, אם כי בצורה פחות רדיקלית.

ראב"ע מייצג את הצד השני של המתרס. לעומת שד"ל (המאוחר ממנו במאות שנים), ראב"ע בפירושו לעשרת הדברות בספר שמות לא מייחס חשיבות לשינויים, ומבהיר שהעיקר הוא הכוונה ולא המילים:

ראב"ע, שמות כ', א (בפירוש הארוך): משפט אנשי לשון הקדש שפעם יבארו דבורם באר היטיב, ופעם יאמרו הצורך במלות קצרות, שיוכל השומע להבין טעמם. ודע: כי המלות הם כגופות, והטעמים

כנשמות, והגוף לנשמה כמו כלי. על כן, משפט החכמים בכל לשון שישמרו הטעמים, ואינם חוששים משנוי המלות, אחר שהם שוות בטעמים.

לדעת ראב"ע, המילים לא יוצרות בהכרח משמעות חדשה, אלא הפרשן צריך לחתור אחר כוונת המחבר. כי המילים הן רק כלי להעברת הכוונה, והיא זו שצריכה להיות במוקד העניין. לא צריך להתרגש משנוי במילים, מכיוון שהכוונה נשארה זהה והמילים משתנות לעיתים. כלומר ההבדלים בין עשרת הדברות בספר דברים לעשרת הדברות בספר שמות, הוא זניח, גם במקרה שהתורה השתמשה במילים שונות. בסופו של דבר התורה מכוונת לאותו עניין, ולכן השינוי במילים הוא לא משמעותי.

חלק ג': בין ספר דברים לשאר החומשים

הסוגייה שדנו בה זה עתה מדגימה שאלה עקרונית לגבי ספר דברים. עשרת הדברות מהוות דוגמה להבדל אחד בין ספר דברים לשאר הספרים. בנאומו משה ישנם הבדלים רבים לעומת מה שכתוב בחומשים האחרים. גם כאן נציג עמדות שונות בנוגע לטיבו של ספר דברים, והיחס לשינויים שטבועים בו:

הגישה הראשונה, ובה נוקטים רוב הפרשנים, כוללת בעיקר תשובות מקומיות לקשיים, תוך כדי וזיתור על קביעה חד משמעית לגבי טיבו של ספר דברים על פני שאר הספרים. כך למשל בסתירה המפורסמת בין תיאור חטא המרגלים בספר במדבר לעומת תיאורו בספר דברים. בספר במדבר עולה שהיוזמה הייתה של ה' "שִׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיְתִירוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלַחוּ כָל נְשִׂיא בָהֶם" (במדבר י"ג, ב) ואילו בספר דברים נשמע שהייתה זו יוזמה של העם: "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיֹּשְׁבוּ אֵתְנוּ דְבַר אֶת הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ" (דברים א', כב). תשובות שונות נתנו בנוגע לסתירה הזאת. ראה למשל

גישה אחרת תראה בספר דברים יצירה שונה משאר ספרי התורה. כך סובר אברבנאל:

אברבנאל, הקדמה לספר דברים: שאלתי ובקשתי אם משנה התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, רצוני לומר ספר אלה הדברים, היה מאת ה' מן השמים... או אם ספר משנה התורה הזה, אמרו משה, מעצמו חברו ואמרו... **האמנם ענין הספר הזה ואמתתו הוא שמשנה רבנו עליו השלום אמר הדברים האלה, וביאר המצוה שנזכרו פה לישראל, לצורך פרידתו. ורצה הקדוש ברוך הוא, אחרי שהשלים לאמרם לישראל, שיכתב בספר התורה כל זה, כפי מה שאמרו משה. ואולי הוסיף בהם הגבורה טעמים ודברים בזמן הכתיבה... אבל כתיבת זה כלו היה מפי הגבורה, ככל דברי התורה, כי הסכים הקדוש ברוך הוא על ידו, וישרו בעיניו דברי הציר הנאמן...**

לפי גישתו של אברבנאל, ספר דברים שונה משאר ספרי התורה מפני שהוא נאום של משה, ולא דיבור ישיר של ה'. קביעה כזו מעלה מיד את השאלה - האם ייתכן שאחד מספרי התורה יהיה ספר "אנושי" ולא "אלוקי"? לכן מסביר אברבנאל שמשנה אמר את דבריו, ולאחר מכן ה' רצה שהנאום ייכלל בתוך ספר התורה. כלומר הדברים הם דברי משה והכתיבה נעשתה כמו בשאר ספרי התורה: ה' מקריא ומשה כותב. פירוש זה של אברבנאל יכול לפתור את רוב הקשיים שעולים בספר דברים ביחס לספרים אחרים: **מדובר בדברי משה, וייתכן שהיו לו סיבות להציג את הדברים באופן שונה מהכתוב בספרי התורה האחרים.**

הגישה האחרונה מציעה חוויית קריאה שונה לספר דברים. ספר דברים, המכונה "משנה תורה" איננו רשימה של מצוות, אלא ספר המתעד נאום של משה לקראת פרדתו מעם ישראל, ולקראת כניסתם אל הארץ. כל דבריו נאמרו מפרספקטיבה של הכנת העם לקראת הכניסה אל הארץ. כך מפרש רמב"ן:

רמב"ן, הקדמה לספר דברים: הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה תורה יבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצות התורה הצריכות לישראל. ולא יזכיר בו דבר בתורת כהנים, לא במעשה הקרבנות, ולא בטהרת הכהנים ובמעשיהם, שכבר ביאר אותם להם, והכהנים זריזים הם לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה... אבל לא נכתבו המצוות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים, כי אולי לא נהגו באותן המצוות רק בארץ, אף על פי שהן חובת הגוף, כאשר בא בענין הנסכים (במדבר ט"ו), או מפני שאינן תדירות לא הזכיר רק בבנים נוחלי הארץ.

רמב"ן מסביר שהמוקד של ספר דברים הוא הכנת העם לקראת הכניסה לארץ. כשלומדים את ספר דברים צריך לבחון אותו בפריזמה הזו - הנאום של משה לעם ישראל לקראת הכניסה לארץ. כך ניתן לתלות את השינויים בין חומשי התורה לספר דברים בהקשר השונה.

אם נקבל הנחה זו, נצטרך לבדוק לגבי כל מצווה מדוע התורה חוזרת עליה דווקא בספר דברים, ומה משמעות ההבדלים בין ניסוח המצווה בדברים לניסוח המצווה בספרים אחרים, כפי שמעיר רד"צ הופמן:

רד"צ הופמן, הקדמה לספר דברים: אולם יהא צורך לחקור בקשר לכל מצוה, במידת האפשר, אחרי הסיבה שהביאה לידי כך שביאורים אלה נכתבו רק עתה ולא קודם לכן, בספרים הראשונים, כפי שחקרנו לגבי מצוות המועדים, שם מצאנו - כך נדמה לנו - סיבה מספקת להסביר מדוע חלק ממצוות המועדים נרשם רק בשנת הארבעים למסעי המדבר בעוד שחלק אחר כלול כבר בתורת כהנים.

אפשר להוסיף ולומר שלקראת הכניסה לארץ והפרידה ממשה, יש צורך לא רק בברית נוספת, אלא גם בהכוונה מדויקת של העם כיצד לקיים את המצוות במציאות החדשה בארץ ישראל. משה לא רק מדבר באופן כללי על היחס בין ה' ועם ישראל, אלא מתרכז דווקא במצוות ובפרטיהן. שמירת המצוות בארץ ישראל תחזק את הברית הנצחית וממילא את הקשר בין ה' ועם ישראל.

סיכום

ספר דברים שונה במהותו משאר ספרי התורה. הוא לא ספר מצוות, ולא ספר המספר את קורות עם ישראל. ספר דברים מורכב מנאומים של משה, לקראת פרידתו מהעם, שמטרתם לחזק את הברית בין ה' ועם ישראל. יש הבדלים רבים בין ספר דברים לבין שאר חומשי התורה, וצריך להעמיק בכל אחד מן ההבדלים כדי להבין את משמעותו, אבל אפשר לומר בזירות שהרבה מהשינויים בספר דברים נובעים מההקשר: ספר דברים נאמר לעם רגע לפני הכניסה לארץ, ומדריך את העם לקראת החיים בארץ ישראל.

להרחבה

מאמרים:

[מאמר של הרב ד"ר יואל בן נון - ספר דברים: תורת האדם](#)

[מאמר של הרב ד"ר תמיר גרנות - ספר "אלה הדברים"](#)

[מאמר של פרופ' יונתן גרוסמן - מינוי שופטים ושליחת מרגלים - פער הסטורי ופער מגמתי](#)

[מאמר של ד"ר מרדכי סבתו - פסוקי הפתיחה לספר דברים ומבנה הספר](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נלמד את נאום המצוות האמוניות ונתמקד במהות של הנאום.